

Vallás és nevelés.*

Irta : Vári Albert.

A vallás régóta nem szerepel a nagy nyilvánosság előtt. Az egyházpolitikai harcok lezajlása után mintha szélcsend állott volna be az ilyen irányú kérdések nyilvános tárgyalásában. Az egyes felekezetek, szaklapok és folyóiratok határain kívül a nagy nyilvánosság nem igen foglalkozott velük. Azt hittük, hogy a vallás leszorult a napi kérdések sorából, hogy annál nagyobb erővel foglalja el a maga méltó helyét az emberek lelkében s az egyesek szívében.

Azonban ez az esztendő ismét fölszínre hozta a vallás kérdését. Ennek a fölszínre hozatalnak a legkevésbé örvendhetünk mi, akik vallásos világnézettel bírunk, akik elismerjük és mélyen érezzük a vallásnak az egyéni és szociális életre való nagy jelentőségét és akiket hivatásunk is a vallás szolgálatára indít. Arról van t. i. szó, hogy a budapesti IX. kerület tanítói köre mozgalmat indított arra nézve, hogy a vallástanítás kuszöböltessék ki az iskolákból. Ez a határozat, mint a vízbedobott erő, mozgásba hozta a vallás nyugodtnak látszó felületét s a mozgás mind nagyobb és nagyobb hullámokban nyilatkozik meg. Két hatalmas tábor áll szemben egyik a másikkal. Egyik oldalon harcolnak azok, akik az isk. vallástanítás ellenségei s a vallást vagy teljesen eldobják, vagy annak tanítását a családok és a felekezetek körébe kívánják utalni. A másik oldalon pedig küzdenek azok, akik a vallást nem hogy kikuszöbölni, hanem annak még nagyobb szerepet és hivatást akarnak biztosítani az iskolában. Az első tábor csa-

* Elnöki megnyitó az unitárius lelkészkörnek Segesvárt, 1914. jul. 8-án tartott közgyűlésében.

tasorában vannak a hazai »szabadgondolközők«, akik gyűlési határozatokkal, hírlapi cikkekkel ágítálnak; a másik tábor harcvonalában állanak a klérikálisok, akik tüntető körmenetekben tiltakoznak a vallás lebecsmérlése ellen. A mozgalom akkora mérveket öltött, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter is beleszólt a kérdésbe. S nemcsak a parlamentben nyilatkozott és erélyesen foglalt állást a vallástanításnak az iskolákban való fenntartása mellett, hanem állítólag a tanfelügyelőségek útján a tanítótestületeknek megtiltotta, hogy gyűléseiken ezzel a kérdéssel foglalkozzanak.

Távol minden politikai tendenciától, a miniszternek ezt az utóbbi intézkedését, ha igaz, én a legteljesebb mértékben elítélem. Tiltó rendeletekkel nem lehet ezt a kérdést megoldani. Ellenkezőleg a legtágasabb teret kell engedni a különböző vélemények és eltérő nézetek kifejtésére. Csak a vélemények nyílt és szabad harcából kerülhet ki az az igazság, amely mind a két felet megnyugtathatja s vallásra és iskolára egyaránt áldásos lehet. Csak a kislelkűség fél a maga és a köz ügyének nyilvános tárgyalásától, de aki bizik a maga igazságában, az nyugodtan hallgatja meg az ellenfél érveit.

Őszintén szólva én egy komoly testületről nem tudom föltételezni azt, hogy minden nagyobb ok és mélyebb meggyőződés nélkül egy ilyen nagy és életbevágó kérdésben, mint a vallástanítás, állást foglaljon, különösen akkor, ha azzal évszázados sőt évezredes gyakorlatot kíván megbolygatni. Mi indíthatta hát a budapesti IX. kerület tanítói körét arra, hogy a vallástanítás ellen foglaljon állást? És mi indít másokat is arra, hogy a mozgalomhoz csatlakozzanak?

Én három érvet ismerek, amelyeket az isk. vallástanítás ellen felel szoktak hozni. Az első azt mondja, hogy az állami iskola »egysége« követeli, hogy abban csak államilag képezett tanítók, egységes tanterv és tanításmód szerint működjenek. A tanító az államnak bizalmi embere s az iskola ügyébe más nem szólhat bele, mint az, akit az állam ezzel megbizott. Ennek az okoskodásnak az éle, habár nincsen tisztán kifejezve, a nemzetiségi vallástaní-

tás ellen irányúl. Azonban két nagy hibája van. Egyik abból a hibás értékelésből származik, amely az iskolát eszköz helyett célnak tekintí. Nem lehet az a célunk, hogy minden áron egységes iskoláink legyenek. A cél az, hogy iskoláinkban jó hazafiak, fenkölt gondolkozású és nemesen érző emberek nevelődjenek. Ha ezt a célt az iskolák egysége nélkül könnyebben elérhetjük, akkor nem szabad azt a bizonyos egységet célul kitűznünk. Különbén a lényegét eldobjuk a formáért s a valóság helyett egy hamisan csillogó lálfény után indulunk. Lehet, hogy a nemzetiségi vallástanítás sok tekintetben hátrányára van az iskola egységének, de ha az iskolához van kötve, mégis sokkal inkább van módja és alkalma az államnak arra, hogy azt az iskola és nevelés céljával összhangba hozza, mint ha minden felügyeletről lemondva akár tisztán a családok, akár a nemzetiségi egyházak kórlátlan szabadságára bizza a vallásos nevelést. Hogy és miként kíséri akkor figyelemmel a túlzók munkáját? Nem szolgáltatja-e ki a zsenge gyermekí lelket a szélsőséges áramlatok kórlátlan hatásának s az iskola egységének hamis jelszava alatt nem enged-e teljes befolyást a gyermeki lélekre a haza és nemzetellenes agitátorok megbénító törekvéseinek? Gondolatom szerint itt van ennek az okoskodásnak másik nagy tévedése. Azért, ha vannak is országok, amelyekben a vallástanítás az iskolákból kiküszöböltetett, de a mi hazánk sajátságos helyzete nem ítélfhető meg idegen országok és nemzetek viszonyaiból. Éppen a mi nemzetünk sajátságos helyzete határozottan megköveteli, hogy a vallástanítás az államhatalom felügyelete és ellenőrzése alatt álló iskolákban történjék, ahol mégsem árthat annyit amí nemzeti eszményeinknek, mint a családok és egyházak föltétlen szabadságában.

A másik érv a vallástanításnak felekezetieskedő voltából táplálkozik. Azt mondja, hogy a vallás gátat emel ember és ember közé. A felekezeti gyűlölködést táplálja. Az által, hogy a gyermekeket az iskolában felekezeti havatarozandóságuk szerint osztályozza, megmételjezi a gyermek lelkét s arra neveli, hogy különbséget tegyen az emberek között. Ezek mindenesetre komoly kifogások s

éppen helyes nevelés szempontjából föltétlen figyelmet érdemlők. Azt a vallástanítást, amely a föltétlen tekintélyekre való hivatkozással a fejlődő és bontakozó gyermeki léleknek szárnyát szegi, amely a csalhatatlanul oda állított dogmák súlyával a gondolat és lelkiismerét jogát elnyomja, amely az elfogultság és az embergyűlölet konkolját hinti az ártatlan gyermeki lélekbe, amely alázatosság helyett ilyen farizeusi imádságra tanítja: »Uram, hálákat adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint más emberek;« ezt a vallástanítást én is föltétlenül kiküszöbölendőnek tartom az iskolából. Csak hogy itt határozott különbséget kell tennünk a vallástanításnak orthodox és liberális irányzata között. Az egyiknek túlzásaiért és hibáiért nem lehet a másikat is felelősségre vonni. Egy beteg szervezetet gyógyítani és nem kivégezni szoktunk a mai erkölcsi érzés szerint. Vágjuk ki a legradikálisabb módon a beteg részét ennek a szervezetnek, de hagyjuk, hogy ami életre való s ami a maga életével sok áldást van hivatva még osztogatni, hogy tovább is éljen. Lehet és van hibája és fogyatkozása a mi vallástanításunknak is. Lehet, hogy túlságosan ragaszkodunk is a régi hagyományokhoz, lehet, hogy nem találtuk meg még azokat az eszközöket, amelyeknek segítségével kellően beolthatnók a mi vallási ideáljainkat a gyermekek lélkébe; lehet, hogy még nem találtuk meg azt a különleges módszert, amelyet a vallástanítás az iskola többi tárgyai között határozottan megkövetel, lehet, hogy egyikünk-másikunk nem viszi bele a maga lelkét és szívét a vallástanítás munkájába, amely nélkül pedig itt eredményt ok nélkül várunk. De ezek a tapasztalatok nem a vallásnak az iskolából leendő kihagyására kell, hogy vezessenek, hanem éppen arra, hogy helyes és okos reformok behozatala által keressük a módokat, amelyek segítségével a vallás áldásos erejét, emelő, nemesítő és lendítő hatását annál inkább közkincesé tehetjük.

Még egy forrást említek, amelyből a vallásellenes mozgalom kapja a maga táplálékát: ez a *materialisztikus világnézet* terjedése. Gondolatom szerint ez a legveszedelmesebb ellenfél, amellyel már reformokkal sem lehet küzdeni; mert ez nem csupán a vallás tanítása, hanem maga

a vallás ellen irányúl. Ez az irányzat anyag és szellem, test és lélek között nem tud vagy nem akar különbséget tenni. Mindent az anyag szempontjából ítél meg. Szerinte csak egyetlen igaz tudomány van: a természettudomány. A vallásnak nincsen semmi pozitív alapja. Az pusztá ideológia, amelynek a gyakorlati élet szempontjából semmi értéke nincsen. Nem kell az erkölcsöt összezavarni a vallással. Az erkölcs elveit függetleníteni kell a vallástól s azokat e helyett vagy hatalmi vagy gazdasági tényezők uralma alá rendelni. A vallást, mint fölösleges terhet ki kell dobni az emberiség élethajójából. Itt már nem egy hibás rendszer ellen való küzdelemről, hanem ellentétes világnézetek harcáról van szó. Ezt a harcot meg kell harcolnunk a lélek fegyverével, hogy ellenfeleink lássák meg a lelkesedő léleknek legyőzhetetlen nagy erejét, amelynek ők létezését is tagadják.

Őszintén szólva, én a vallást nem féltém, a materialisztikus világnézetnek bármilyen nagyhangú telőnyomúlásától. A vallásos érzés, mint ősztön, ugy bele van oltva az emberi lélekbe, hogy azt onnan az ősemler primitív egyszerűségétől föl a kulturemler beláthatatlan és kitanúlhatatlan gazdag lelki világáig soha semmiféle hatalom' ki nem törölhette. Eddigi fejlődésünk irányait a vallás szabta meg. Jelen kulturánk a vallás fundamentumán épül. Jövendő boldogulásunk a valláshoz van kötve. A történelmi múltat rugja ki lábai alól, a saját jelenét tagadja meg s a jövendő legerősebb védőbástyáját rombolja szét az, aki a vallás létjogosúltságát megtagadja. Ezt csak pillanatnyi megtévelyedés teheti, de a komoly magábaszállás, a nyugodt megfontolás ismét megkeresi azt az állapot, amely nélkül e földön nem lehet igazi emberi élet. Azért hát küszöböljék ki a vallást az iskolából. Nem fog az azért elsorvadni, nem fog az azért elpusztulni, hanem úgy az egyes ember, mint a társadalom annál erősebb őszttönnel fogja megragadni jelen és jövendő boldogságának ezt a nélkülözhetetlen oszlopát.

De ha nem féltém' a vallást az iskola nélkül, annál nagyobb aggodalommal tekintem az iskolát vallás nélkül. Már mostani nevelési rendszerünk is tulzöttan intellektuá-

lis, a kor szellemének megfelelően. S mi ennek a követke-
zése? Az, hogy nevelünk rideg és józan embereket, akik
jól tudják a kétszer kettő törvényét, akik pontosan ki tud-
ják számítani minden lépésük hasznát s e haszon nélkül
egyetlen lépést sem tesznek; akik a számító és rideg érte-
lem logikus szabályaitól el nem térnek, akik a törvény pa-
ragrafusaiban előírt kötelességeiket teljesítik. De ezen túl
és ezen kívül?... Melegen érző szívet, eszményekért he-
vülő lelket, a közügyek fölvirágzásáért való önzetlen lel-
kesedést, bizonyos pünkösti szent mámort, amely haszon
és nagy kilátások nélkül is tud cselekedni... ilyent —
sajnos — hova-tovább mind kevesebbet találunk. Mi lenne
iskoláinkból s ifjúságunkból, ha a hitnek minden áldásai-
tól, a jézusi eszmények fölemelő voltától, az apostoli
buzgóság és lelkesedés emelő hatásától, a reformátorok
lelkésítő példájától, a vallás és egyház érdekében hozott
nagy és szép áldozatok buzdító erejétől egyszerre meg-
fosztanók? Bizony nem a vallásnak az iskolára, hanem az
iskolának van szüksége a vallásra, hogy ne pusztá-kényér-
kereső gépeket, hanem egész embereket neveljen, akik
csinálták a múltban a történelmet s akik lelküknek tűzél-
vel világítani és melegíteni fognak a jövőben is.

Adatok kolozsvári egyházközségünk régebbi klenodiumairól.

(Harmadik közlemény.)

Közli: **Kelemen Lajos.**

VIII.

Kolozsvár, 1710 június 30.

Abrudbányai Fodor Sámuelné Rákosi Ilona a kolozsvári unitárius egyház új ezüstkannája megaranyozására két aranyat ad.

1710. 30 Junii. Nemzetes *Rákosi Péter* uram hozott bé az t. ecclában *Abrudbányán* lakó *Fodor Sámuelné Rákosi Ilona* asszony ő kegyelmétől az mostani Úr asztalára építtetett ezüst kannának megaranyozására két darab aranyat szomorlásban, mellette egy bertüvel¹ edgyütt, mely mind edgyütt teszen aureos 9½, ugy, hogy ezen pium collatum egyebüve ne fordítassék, hanem azon kannának megaranyozására.

(Eredetije a kolozsvári unitár. egyházközség 1710—17.-i jegyzőkönyve 45. lapján.)

IX.

Kolozsvár, 1710 december 24.

Réner Szőcs Istvánné egy abroszt ajándékoz.

(1710.) 24 X-bris, nemzetes *Réner Szőcs Istvánné* asszonyom ajándékozott az Úr asztalára egy igen szép koczkás, új abroszt, körül elegyes sárga selyemmel csipkés, az négy szegletén elegyes szegelet kötéses.

(Eredetije az 1710—17. évi kolozsvári unitárius egyházközségi jegyzőkönyv számadásos részének 44. lapjáról.)

X.

Kolozsvár, 1711 március 17.

Özvegy Jövedécsi Andrásné számbaadja a kolozsvári unitárius egyház klenodiumai elveszettnek hitt részét.

Néhai tiszteletes *Jövedécsi András* uram meghagyatott özvegye adott kézben ilyen Úr asztalára való eszközöket, melyeknek elveszését hallottuk régtől fogva, de most előkerültenek :

¹ Bertű — gömbalakú arany.